

**Den som kun tar spøk for spøk
og alvor kun alvorligt,
han og hun har faktisk fattet
begge deler dårlig.**

Piet Hein

Ingen

av Svein Nyhus

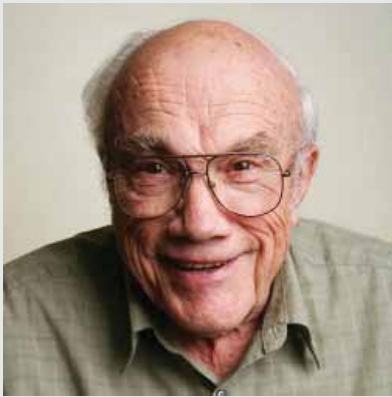
Nå spiller Ingen kort med seg selv.
Ingen vinner hver gang.

Så forteller Ingen vitser.
Ingen ler.

Og Ingen synger.
Det er en fin sang
som Ingen har hørt før.

Konferansetimen fra helvete

<http://www.dubestemmer.no/konferansetime-film.php>

Du slutter ikke å le når du blir gammel.

Du blir gammel når du slutter å le.

Frå spøk til alvor

Terrorhausten 2001 fylte norske spøkefuglar kvitt pulver i konvoluttar og sendte dei i posten. Det enda med 150 politiaksjonar, 3000 antibiotika- kurar og ei rekning på 20-30 millionar kroner.

Tekst: Anders W. Hagen og Geir Anders Rybakken Ørslien

SPØKEFUGLANE AVSLØRTE IKKJE BERRE sin dårlige sans for humor. Dei avslørte også eit norsk system som over hovudet ikkje var førebudd på biologisk terror.

2. OKTOBER 2001 vaknar 63 år gamle Robert Stevenson forvirra, med kvalme og oppkast. Fotoredaktøren for ei tabloidavis i Florida vert sendt til legevakta. Han har da vore sjuk i nokre dagar, vore slapp, feberheit og utan matlyst. På trass av kraftig medisinerung held feberen seg høg, og tilstanden vert stadig verre. Nyrene sviktar gradvis. 5. oktober 2001 døyr Robert Stevenson. Undersøkinga viste at han hadde pusta inn miltbrannsporer (anthrax) og bakterien vart funne i fleire organ. Det var byrjinga på eit nytt terroranslag mot USA. 5 døde og 22 vart smitta da miltbrannbakterien vart sendt ut med overlegg i eit samfunn som var skrekkslagent berre ein månad etter 11. september.

NOTODDEN, MÅNDAG 15. OKTOBER 2001. Det er ein flott haustdag. Ein ung mann postar ein gulbrun A5-konvolutt, adressert til jobbadressa til ein kompis. Berre eit A4-ark med noko klipp-og-lim-tøys og ein neve melis. Ein vits mynta på hysteriet rundt miltbrannterroren og breva med kvitt pulver som rammar USA i desse dagar. Nå spør det om kompisen tar ein spøk, eller lar seg lure. Litt uskyldig moro for å setje farge på kvardagen. Dagen etter er det ikkje så moro lenger. På Servicetorget i kommunehuset i Notodden sentrum opnar dei tilsette dagens post. Mannen i informasjonsskranken nærast inngangen reiser seg, viser fram ein gul konvolutt med eit kvitt A4-ark inni. Brevet er adressert til han personleg. Arket inni er pålimt utklippte bokstavar frå blad og aviser, sett saman for å forme orda «Allah Achbar». Ser ein bort frå feilstavinga av «akbar», tyder det «Gud er stor» på arabisk. Under teksten er eit uskarpt bilete av eit passasjerfly lima inn. Ut av konvolutten dryss eit fint, kvitt pulver.

Frå spøk til alvor

HEILE NOREG FØLGJER Notodden med spenning. CNN har allereie hatt fleire innslag om saka. Same kveld ringjer telefonen hos advokat Borgar Veiding på Notodden. Det er to brør på 25 og 31 år som ringjer. Dei har sett på nyheitene at Notodden kommunehus vart sperra og evakuert i frykt for miltbrannangrep. Dei har sett at Sivilforsvaret, brannvesenet, politiet og det lokale sjukehuset sette inn terrorberedskap. At Kripos er i ferd med å bli kopla inn. Men det var jo berre ein spøk. Mot kompisen som jobbar i skranken på Servicekontoret. Det var jo berre melis! Kva gjer dei nå?

NOTODDEN, 16 OKTOBER 2001. Det er kveld. På avhøyrssrommet på Notodden politistasjon møter etterforskar Jan Henrik Henriksen to spake fyrrar på 25 og 31 år. Etter råd frå advokaten drog dei ned på stasjonen og meldte seg sjølve. Dei er lærarutdanna, og kjende som lokale artigkarar frå same gjeng som den kommunetilsette som fekk brevet. Men nå er det ikkje morosamt lenger. Dagen etter vert dei lauslate. Saka er å rekne som oppklara. Snart følgjer tiltala frå Statsadvokaten, om truslar under særdeles skjerpande omstende. Og erstatningskravet frå Notodden kommune på 58431 kroner. Seinare i veka møter brørne i formannskapssalen i kommunehuset for personleg å be om orsaking til dei tilsette som vart ramma av brevspøken. Dei aller fleste har medkjensle med dei, og set strek der. Dommen frå Hedemarken førte til at tiltala vart falle frå i februar 2002. Dei vart einige om å betale erstatning til Notodden kommune for å dekkje kostnadane.

DET VAR IKKJE TERRORISTAR som sto bak breva som vart sendt rundt i Noreg. Men terroren hadde ramma oss likevel. Medan breva med sukker og melis strøymde inn, var det mange som tenkte på om det var mogleg at eit av dei faktisk kunne innehalde miltbrannsporar. Politiets sikringsteneste (PST) og Forsvaret tok trusselvurderingar, og ingen trudde at det ville kome eit reelt trusselbrev. I alle fall ikkje frå ei norsk kjelde. Det er ein lang prosess å framstille anthrax, og det krev eit profesjonelt laboratorium. Kven i Noreg skulle ha laga det? Kven i all verda i faget ville ha gjort dette? Spør Bjørn Peter Berdal, professor og direktør ved Forsvarets mikrobiologiske laboratorium. Det er ingen laboratorium eller bakteriologar som kunne lage dette utan at det vart oppdaga. Til det er miljøet for lite og gjennomsluktig, seier overlege og bakteriolog Jørgen Lassen. Det vart ikkje alvor. Men resultata var alvorlege. 150 politiaksjonar vart gjennomførte, dei fleste med brannvesen og smittevernlege, og nokre med innsats frå Sivilforsvaret. Kripos og Nasjonalt folkehelseinstitutt hadde døgnbemanning i periodar for å ta seg av dei innkomne breva med kvitt pulver. Om lag 3000 menneske vart sett på antibiotikakur i kortare eller lengre tid. Postkontor, rådhus, hovudflyplassen, ambassadar og forsvarsinstallasjonar vart stengde i periodar medan dei tilsette venta i større eller mindre frykt på analysane frå laborantane. PST tok trusselvurderingar. Dette er formålet med ein bioterroraksjon, å forstyrre heile samfunnet, seier Bjørn Peter Berdal.

Kripos- ekspertar sikra fingeravtrykk og DNA frå konvoluttar og brev. Vi sette opp ein plan for korleis dette skulle taklast. Alt skulle først sendast til oss for handsaming og registrering, deretter transporterte vi det til Folkehelsa der det vart analysert. Det gjekk eit døgn før vi fekk svar, seier Eriksen. I tuberkuloselaboratoriet til Nasjonalt folkehelseinstitutt vart alle mistenkte miltbrannbrev undersøkt. Det kosta mykje arbeid. Vi har ei plikt til å ta dette alvorleg, seier overlege Jørgen Lassen.

NORSKE MYNDIGHEITER har ikkje hatt noko form for evaluering av konsekvensane av breva. Ingen veit kva hendingane har kosta samfunnet. Reknestykket er stort og komplisert, men det må innehalde politiet sine utgifter (rundt 150 politiaksjonar, etterforskning, transport), Posten sine utgifter (om lag 100 ramma postkontor) og utgifter for andre ramma mottakarar. Helsevesenet sine utgifter til analyse av kvitt pulver, informasjon til publikum, tusenvis av antibiotikatablettar til 30 kroner stykket, døgnberedskap hos Folkehelsa, og informasjon til helsevesenet. Brannvesen, smittevernlegar og sivilforsvar brukte sine ressursar. T-banen sto. Oslo Lufthamn var stengt. 20 til 30 millionar kroner er eit forsiktig estimat. I tillegg kjem kostnadane som ikkje lett lar seg kalkulere i kroner og øre.

Teksten er omsatt til nynorsk for denne eksamen.

Kunstig latter

I det fjerne høres lattermaskinen

Gang på gang brytes tankene

av kunstig gapskratt

På tide med en reklamepause?

Tørke de manuelle tårene og le sammen med Tv-apparatet sitt...

En latter forlenger livet -

Sies det

Bodil Jorun Larssen

Asbjørnsen og Loe:

Askeladden som ikke kappåt med trollet

Norsk folkeeventyr (av bl.a. Erlend Loe)

Dere sier at det store eventyret er dødt?
Dere vil ha små eventyr?
Det skal dere faen meg få.

Jeg har to brødre. En slem og en til. Ganske slem han og. Jeg er den yngste. Faren min er bonde. Han er fattig, men han eier en stor skog. Den har stått der ute i naturen og vokst i alle år, uten at vi har gjort noe for det. Jeg tror ikke det fins noen i min generasjon som har plantet et tre. Men nå ville faren min at vi brødrene skulle ut og hogge ved. Vi dro litt på det, for vi hadde hørt at ute i skogen kunne man bli overfalt av troll. Faren min sa at da han var ung, var det vanlig å støte på troll ute i skogen. Han hadde selv støtt på troll ved flere anledninger. Og nå var han skuffet over at sønnene hans var så redde for troll at de ikke turde gå ut i skogen for å hogge ved. Jeg tror det var annerledes for våre fedre. De forventet å bli overfalt av troll i skogen. De regnet med å dø unge. Nå fins det knapt troll igjen. Askeladder og andre kvikke hoder har utryddet dem. Det fins bare et og annet streiftroll igjen langs svenskegrensa. Derfor er det vært liten risiko for at noen i min generasjon blir overfalt av troll. Det er så lite sannsynlig at noen skal bli overfalt av troll, at hvis jeg skulle gå ut i skogen og likevel bli overfalt av et troll, så ville jeg oppfattet det som grovt urettferdig. Da hadde jeg sagt at statistikken har spilt meg et puss. For en generasjon siden var det så mange troll her i landet at det var utrygt å bevege seg utendørs. Det sier faren min, og jeg velger å ta hans ord for det.

Vi som er på min alder, vi har jo vokst opp med innvendig peis. Vi har tilbrakt store deler av oppveksten med å sitte ved grua og rote i asken. Det er klart at det gjør noe med en. Jeg kan mye om flammer. Men ingenting om troll.

En gang ble jeg jaget av en hund. Jeg tror det var en buhund. Den glefset etter meg, og jeg mener at jeg så noen dråper fråde. Det var ubehagelig, men det kan nok ikke måle seg med å bli revet i filler av et troll. Faren min sa at vi var noen pyser, som ikke ville gå ut i skogen. Jeg måtte gi ham rett i det. Men jeg tror ikke det fins noen i min generasjon som har støtt på et troll. Alle trollene er drept. Unntatt et og annet streiftroll langs svenskegrensa. Derfor vet vi ikke hvordan vi skal oppføre oss hvis vi virkelig støter på et troll. Vi kan vel ikke akkurat utfordre trollet til kappeting. Vi må jo gå ut fra at trollet også har fått med seg hvordan det gikk sist. Likevel går vi rundt, min generasjon, og ønsker å oppleve et eventyr. Men det fins ingen store eventyr igjen. Alle de store eventyrene er opplevd. De er brukt opp. Kanskje vi må ta til takke med små eventyr. Og de små eventyrene kan jo like gjerne begynne i skogen som noe annet sted.

Vi ble enige om å gå en om gangen. På den måten fikk vi minimert tapene, i tilfelle det virkelig fantes et troll i skogen. Men det gjorde det ikke. Antakelig lærte vi noe av det. Men det er vanskelig å si hva vi lærte. Og da har vi vel egentlig ikke lært noe. Vi hogget ved, og lærte ingenting. Jeg tror ikke det fins noen i min generasjon som har lært noe som helst. Jeg håper de som kommer etter oss, fremtidens mennesker kan lære noe av dette. Fremtiden er vårt siste håp. Fremtiden er den eneste tiden vi har igjen.

Utdrag fra "Spøk og alvor på 71 grader nord. Om ungdom, humor og identitet".

Gry Paulsgaard, 24. februar 2005, P2-akademiet, Bind XXXIV, Transit, 2005.

Jeg har studert ungdom på 71 grader nord, på Magerøya, i kommunesenteret Honningsvåg i Nordkapp. De kan langt på veg sies å være sentralt plassert på toppen av kloden, i verdens navle, for å si det sånn. Men de vet også at det finnes andre oppfatninger, klart uttrykt i Honningsvågrevyen, en revygruppe fra stedet, som akkurat nå er på turné rundt i landet med revyen "Født bak lyset". De er altså ikke bare ført bak, men født bak lyset, da er man utenfor det som skjer, vil en vel kunne si...

Humor spiller på det tvetydige, noe som ikke er ment som det er sagt og ikke skal tas alvorlig. Dette innebærer likevel at humor skal tas alvorlig, bare i en annen mening. Humor er heller ikke bare morsom; det kan fungere som redskap for sosial kontroll, latterliggjøring og mak-tutøvelse. Et poeng for meg er å vise at det å forstå og beherske en humor som til tider kan være ramsalt i kastene, fungerer som bekreftelse på fellesskap, ved å markere grenser og forskjeller som ikke er like legitimt å gjøre "på alvor"...

Ungdommene på 71 grader nord er på skole, på jobb i servicenæringene, på Rica, på Rimi, Bravo eller hva de nå heter hoteller og butikker i dag som før het Ingebrigtsen og Jenssens Etterfølgere, og ikke lengre er lokalt forankrede, verken på eiersiden eller når det gjelder vareutvalg. I fritiden går ungdommene på en kafé hvor det serveres Cola og et stort antall kaffesorter, som andre steder. De lytter til samme type musikk og ser de samme filmer og tvprogram som ungdom gjør på andre breddegrader, og de er på nett hvor de tar inn informasjon fra hele verden. De går også på ungdomsklubben. Sist jeg var innom, var det filmfestival i byen, med egen ungdomsfilmfestival på klubben. I pausene mellom filmene ble det drukket te av glass og spist club toast og taco toast. Altså ikke engang cola og potetgull, og slett ikke fiskekaker. Finnes det da ikke noe lokalt særpreg som er vesentlig?...

Utdrag fra "Spøk og alvor på 71 grader nord. Om ungdom, humor og identitet".

Honningsvåg ↔ Oslo

Dagens unge har på mange måter et ganske annet materiale å forstå seg selv i lys av enn tidligere generasjoner har hatt, dette gir friheter i utforming av identitet. Men det betyr likevel ikke bare at en kan velge fritt mellom et hav av muligheter og konstruere identiteter etter dagsform, skifte identiteter som hatter for å si det sånn. Den enkelte er avhengig av å få sine identitetskonstruksjoner bekreftet fra andre, og må derfor forholde seg til etablerte oppfatninger om hva som holder eller hva som ikke holder. Noen ganger kan kollektive identiteter oppleves som en begrensning, en mangel på frihet til å skape seg selv...

De som kommer fra mindre steder på Finnmarkskysten, forteller at honningsvågingene fleiper en del med "småstedene":

"Dem spøke med Kjøllefjord, sir at der e d to hus og felles do. Dem blir liksom helt overraska over at vi har idrettshall i lille-Kjøllefjord. Så spør dem kor mange butikka har dokker? Da blir dem like overraska liksom – når dem høre at vi har mer enn to."

De unge honningsvågingene bor selv i periferien, sett fra nasjonalt og internasjonale sentra. Men innenfor de lokale sammenhenger fortoner dette seg annerledes. Her inngår kontrastering til ungdom som kommer fra enda mindre steder som et svært viktig element i både gutters og jenters selvoppfatning. I arbeidet med å utforme og konstruere lokal identitet, er det derfor andre forskjeller som fremstår som viktigere enn for eksempel mellom nord og sør. Vi skal ikke se bort fra at denne bruk av humor også kan tjene som sosial kontroll; konformitetspresset er sterkt innad. Flere sa at de opplevde press om å kle seg likt og følge moten. De fra småstedene fleipet med ungdommene fra Honningsvåg som var så opptatt av moten; i tillegg fikk guttene gjennomgå fordi de var så jålete. Dette ble ikke avkreftet, men bekreftet. Guttene sier at de bruker lang tid foran speilet etter fotballtrening...

Svært mange av de ungdommene jeg har snakket med gir uttrykk for at de trives, og at de synes at naturen på Magerøya er pen: "Det e egentlig fint her, sjøl om det ser ut som et månelandskap." Å spøke med det negative er mulig fordi det er en underliggende mening om at det dreier seg om en spøk. Karakteristikken av stedet som "gammeldags avholl" kan sees som en presentasjon av fordommer og dermed også som en ufarliggjøring av disse. Det finnes en underliggende mening, en enighet om at hjemstedet likevel er ok og har sine kvaliteter. "Æ bor på en drittplass, men æ trives", sa en av de unge guttene til meg.

KRED av Are og Odin

alløy Are!

-Halla

-Hva sher'a? Hvem er'e egentlig du står kler'a

med øya dine, du kåte gutt?

Hu dama der se'kke mye interresert ut!

-Smart av deg å si

Du ække lite snau

Du ha'kke vokst opp i byen gamle sau

-Næh, kom igjen'a makker

vi stikker og pakker

så drar vi og snakker

med en turmakker

-Vi reiser avgårde til ukjent sted

Vi kaster loss som sagt i en sang et sted

-Det er på tide å slapp'av litt

Det er på tide å trappe ned gitt

-Vi har gjort så mye på så jævla kort tid

Vi kjenner trøkket i kroppen

-Vi er utbrente vi

-Vi må ha ferie(ja)

Vi må ha fri

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

-Hei hvor det går!

Vi kjører cabriolet

Vi har lettøl og tungøl og strippere med

-Har vi det?

-On the road to hvasomhelst

-Styrer i retning hvorsomhelst

-Vi er høye på livet og hane kry

Vi har reist oss fra asken, vi er født på ny

-De kan'ke stoppe oss nå

Den tida er forbi

For vi smeller tilbake helt uten å kny

-Vi er inne selv om vi er ute

-Når vi kommer for seint er vi alltid i rute

-Are og Odin, ja merk deg det

navnet

Pugg det og husk det, for vi to vil

havne

-Blant Hamsun og Undset og Eia og Koss

-Du blar'gjennom boken og finner oss

-Dine gullgutter

Dine to radioikon

I Store Norske Leksikon

-Vi er svære i kjeften og fulle av trass

-Ber du oss om å stanse, så gir vi bønn gass

-Can you hear us now? This is not the last

-Se, han hiphop-duden der, ække det han ...

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

-Jeg har rappa siden jeg var en neve stor

Og du var et frø som entra egget i

din egen mor

Du hører mine ord

Jeg er en matador som rimer over bord

Hver lille stinkador som tror

At metafor er mat fra Moder Jord

-Om du disser meg

-Om du disser meg

-Så vil jeg disse deg

-Så vil jeg disse deg

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri hatt

Det ække viktig at refrenget rimer

Bare babesa blir me' og kliner

Kred på lerkendal og kred i crewet

Bruker alltid caps og aldri lue

(RADIO VERSJON HAR MED DETTE)

oi shi*t sa æ lue?

oi æ sa ja...å beklager da må vi kjør

det en gang te

ta enrunde de så ska æ si hatt

kom igjen

NEI! du må itj faide no!

nei æ ska ta det en gang til!

æ tok...æ gjord feil på

kæi!

hæi!

bable

Æ SKA TA DET EN GANG TE!

Verdens morsomste vits?

Dette ble kåret til verdens morsomste vits noen år tilbake: To jegere er ute i skogen når en av dem plutselig kollapser og ser ut til ikke å puste. Den andre jegeren tar frem mobilen og ringer nødtelefonen: «Hjelp! Min venn er død! Hva skal jeg gjøre» Stemmen i den andre enden svarer rolig: «Ta det med ro, jeg skal hjelpe deg. Først må vi være sikker på at han virkelig er død». Så blir det helt stille før et skudd høres. Jegeren kommer tilbake til telefonen og sier: «OK, hva gjør jeg nå?».

Eg berre tulla

CHRISTINE KOHT Programleiar

For ei lita stund sidan fekk eg eit koseleg brev frå to fjerdeklassingar. Dei forska på vitsar og hadde ulike spørsmål om humor. Reint vitsefagleg hadde eg ikkje så mykje å gi dei, sidan eg ofte ikkje synest vitsar er morosame. Men fjerdeklassingar som forskar på humor, det er både så rørende og gøy at ein må ta dei på alvor.

Dei aller minst morosame vitsane eg veit om, er afrikavitsar av typen: «Du, trur du det er mykje eteforstyrningar i Sudan?»

Når eg høyrer slike vitsar, får eg alltid kjensla av å høyre adelsdamer le av analfabetismen til tenestefolka sine eller noko tilsvarande ufølsamt og nedlatande.

For latter er ikkje nødvendigvis spesielt morosam eller forsonande, slik i seg sjølv. Veldig mykje av det aller styggaste og vondaste som blir sagt, blir kamuflert som moro. Ektefellar som hatar kvarandre, er som regel utsøkte satirikarar. Og det meste av drittslenginga på arbeidsplassane skjer under parolen «du toler vel ein spøk». Både i skolegarden og på jobben går mobbing først og fremst føre seg som humor.

Sidan eg er taletrengd av meg, kjenner og avskyr eg denne typen jobbhumoristar godt: dei kommenterande gratispassasjerane. Slike som sit og ventar på at nokon skal opne munnen og dissar dei, men som aldri kjem med noko som helst sjølv. Æsj!

Alle som driv med humor, burde jo vite at det å «få latter», som det heiter, ikkje alltid er noko å vere stolt av. Og at svaret på det teite journalistspørsmålet «kan ein spøkje med alt», sjølv sagt er nei.

Nokre gonger er det veldig sunt og forfriskande å flytte grenser. Og nokre gonger er det ikkje det. Det var sikkert mange artige jødevitsar i Nazi-Tyskland, men å bryte tabuet mot å fortelje dei var ikkje så imponerende.

Ein ting eg synest er veldig rart med dei humordebattane som frå tid til anna dukkar opp, er motviljen hos humoristane mot å leggje seg flate. Alle andre må jo det iblant, innrømme at dei har teke feil, trakka over.

For tjue år sidan hadde NRK-mannen Bjørn Sand kjempesuksess med komifiguren Stutum. Stutum var vulgær, innskrenka og harry. Han hadde sterke, drosjesjåføraktige meiningar om politikk, akkurat som dei ur-Frparane han var ein parodi på.

Men på eit tidspunkt oppdaga Sand at det publikummet som lo så godt av Stutum, faktisk var einig i dei ulekre oppfatningane hans. Stutum, som skulle vere ein humoristisk kritikk av gufne strømnningar, vart eit talerøyr for dei samme haldningane i staden. Da gjorde opphavsmannen noko skikkeleg motig: Han bles i suksessen og tok livet av figuren. Respekt!

Ein Stutum-sjekk frå tid til anna bør truleg inngå i den forskinga alle humoristar driv på seg sjølv. Til og med klovnar er jo feilbarlege.

**Mye av det
styggeste
som blir sagt,
kamufleres
som moro**

Teksten er omsatt til nynorsk for denne eksamen.

Den engelske syke sprer seg

Orddeling

Det er få språkfeil som vekker så mye engasjement som feilaktig deling av ord, eller særskriving som fagfolk kaller det.

De aller fleste har klart for seg forskjellen mellom lamme lår og lammelår. Og der grillet okselever kan være en delikatesse, er grillet okse lever heller en biologisk sensasjon.

Men hvorfor?

Det er flere sannsynlige årsaker til at særskrivingen griper om seg. Også på dette området blir det norske språk påvirket av engelsk, der sammensatte ord gjerne deles og reglene for ordsammensetning i beste fall er vage. Særskriving omtales derfor ofte som "engelsk syke".

Mange peker også på moderne teknologi og den stadig mer utbredte bruken av elektroniske ordlister. Både tekstbehandlingsprogrammer og mobiltelefoner har det med å utvise en usunn skepsis overfor sammensatte ord. En skepsis som dessverre kan smitte over på brukeren.

Typisk norsk hjelper deg

Hvordan sette sammen ord: Ord som er satt sammen av flere selvstendige ord, skal skrives som ett ord på norsk. Du kan enkelt kontrollere om ordet er riktig skrevet, ved å lese det høyt: Spise bord og spisebord har ikke bare ulik stavemåte og ulik betydning, men også ulik uttale. Har ordet én trykksterk stavelse, skal det også skrives i ett ord.

Det er altså ofte opplagte betydningsforskjeller mellom sammenskrevne og særskrevne ord, og regelen er enkel. Likevel er særskriving en svært utbredt feil.

Ikke alle særskriving skyldes slurv og uvitenhet. Det finnes faktisk en god del mennesker som stykker opp ord med vitende og vilje. Ofte kalles disse menneskene grafikere. Grafikerens særskriving rammer oftest bokomslag, logoer og skilt: Dersom et ord strekker seg over flere linjer, blir det gjerne delt uten bindestrek. Bindestreker er nemlig lite estetiske. Dette har påført norsk bokbransje noen besynderlige løsninger.

Den hårfine streken mellom humor og helvete

Da Knut Nærum i Nytt på nytt 05.12.08 fekk spørsmålet: "Er det lov å spøkje med alt dersom ein er komikar?" svarte han: "Ja, eg trur ein kan tøyse med alt berre det er morosamt. Eg trur Hitler kunne regjert framleis den dag i dag, dersom han berre hadde hatt betre vitsar."

På denne måten svarer han direkte og ærleg på eit spørsmål og skaper samtidig usikkerheit rundt svaret sitt. For kva kan vi egentleg spøkje med? Kva ler vi av? Finst det grenser for kva det kan spøkjast med, og ikkje minst: Kor går grensa mellom humor og mobbing?

Harald Eia har blitt kritisert for å drive med mobbing på tv etter å ha parodierte politikaren Knut Arild Hareide i 2005. Medievitjar Yngvar Kjus spør i Dagbladet: Kva kan vi le av? Og kva er mobbing? Svaret han kom opp med til slutt, var at vi kan le av alt så lenge ingen tek til motmæle.

Kjus poengterte at humor alltid handlar om å gå over grenser. Det Harald Eia og dei aller fleste komikarane gjer, er å lage overdrivne etterlikningar av ting dei ser i samfunnet. Dei finn små karakteristiske sider ved personar, fenomen og sjangrar som blir blåste opp til urimelege proporsjonar, og slik blir dei komiske.

Med jamne mellomrom blir det slått stort opp kor forferdelege komikarane er blitt. I 2000 var det oldboyshumorane Rolv Wesenlund og Arthur Arntzen som gav raudt kort til den respektløse «nye humoren». Harald Eia er blitt kalla ei IQ-bølle, som med uintelligent humor øydelegg skolen sitt antimobbeprosjekt, og bruker si mediemakt på nedbrytande vis. Kjus spør om Harald Eia er så forferdeleg, og dessutan: Har han så mykje makt?

- Med tanke på at Hareide faktisk tok det som ei «ære å bli parodierte», og at Eia berre har gjort sin vande jobb med å parodierte særdrag han ser rundt seg, så kan vi spørje oss kven som er IQ-bølla, seier Kjus. Å på ramme alvor framstille Eia som ei vond, kaldt bereknande bølle, kan ein godt sjå på som eit mykje hardare personåtak enn nokon parodi han har gitt. Knut Arild Hareide synest kanskje avisoppslaga er meir belastande enn sketsjane. Tøysing blir først til mobbing når ho er vedvarande og systematisk, slik den faste nyheitsposten om Finn Kalvik i programmet "Åpen Post" var. I tillegg må ein vurdere om folk toler humoren, og det er det all grunn til å tru at Hareide som ein ressurssterk politikar og offentleg person gjer, seier Kjus vidare.

Det er skilnad på ein karikatur, ein parodi, ei ironisering og ei håning. Puttar du alt i ei smørje og kallar det humor, kan du lett miste nyansane. Det er ei ære å bli parodierte, det har aldri vore ei ære å bli håna. Dersom publikum berre ser mobbinga, kva da? Har det noko å seie kva den som blir utsett for dette, meiner?

Parodiering av personar er altså greitt, meiner Yngvar Kjus, så lenge personane som blir parodierte, synest dette er ok. Men kva med etnisk humor og fleiping med enkelte grupper i samfunnet? Kva for normer kan ein følgje der for å halde seg innanfor streken?

Sjølvironi blir sett på som noko høgverdig og bra. Ein må kunne le av seg sjølv. Det er nemleg større toleranse for krass humor dersom avsendaren sjølv er ein del av det miljøet ein spøkjer med. Eit eksempel er Zahid Ali. Han lagar humor om dustete muslimar, men det er umogleg å kritisere han for fordømmar og rasisme.

Den hårfine streken mellom humor og helvete

Otto Jespersen set flammer på både Bibelen og det amerikanske flagget, og vart politimeld for krenkjande utsegner om behandlinga av jødar under andre verdskrigen. I klagen til "Pressens Faglige Utvalg" blir det hevda at Jespersen kom med «krenkjande, hatefulle og antisemittiske utsegner som verkar stigmatiserande overfor jødane som etniskreligiøs minoritet». «Eg vil også nytte høvet til å minnast alle dei milliardane av lopper og flatlus som mista livet i tyske gasskammer, utan å ha gjort noko anna gale enn å slå seg ned på personar av jødisk opphav,» sa Otto Jespersen i monologen sin i Torsdagsklubben.

Anne Sender, forstandar i "Det Mosaiske Trossamfund", er blant dei som har reagert kraftig på Jespersens monologar i Torsdagsklubben. I debatten fortalde ho at jødiske barn har opplevd å bli mobba i skolegarden som følgje av Jespersens utspel. Ho synest TV 2-profilen har gått langt over streken.

Det finst framleis mange tabu trass i kravet om å vere open i dagens samfunn. Funksjonshemma som gruppe er det til dømes problematisk å humorisere over. "Rikets Røst" har fått med seg den svenske komikaren Jesper Odelberg. Han har cerebral parese, og TV 2 har fått mange reaksjonar på desse sketsjane, men ingen av reaksjonane kjem frå dei som burde følt seg støytt. Det er òg viktig å peike på at humor kan medverke til å skape diskusjon og kjempe mot fordommar.

Somme meiner at ytringsfridomen er i fare dersom ein tek til å avgrense han. Ein skal vere respektfull, men det må ikkje bli slik at ein ikkje kan le og tulle med særmerke hos kvarandre. Andre meiner at grensene for humor er skuva lenger ut enn nokon gong, og at det er veldig få farlege tabu att. Men er humoristar heilt unnateke frå god folkeskikk?

Professor Birgit Kaare trur at globaliseringa har gjort humor til ytterlegare ei meir problematisk ytringsform:

Dette er meir aktuelt no enn nokon gong. Før var humor ein relativt trygg sjanger. Avstanden mellom humorist og publikum var kort, og det var få komplikasjonar. I dag har publikum blitt ein internasjonal storleik, og humor blir spreidd over heile verda. Mottakaren risikerer derfor å vere frå eit anna land og ein annan kultur enn avsendaren, og dette kan skape misforståingar.

Eg var på eit kurs der ein israelsk forskar hadde gjort eit doktorarbeid på humor og holocaust. Det er vanskeleg å seie at «slik skal vi ha det, og slik skal vi ikkje ha det». Men det handlar som oftast ikkje om det som blir sagt, men korleis.

Teksten er omsatt til nynorsk for denne eksamen.

KILDER:

Teksten er en bearbejdelse av tre tidligere publiserte artikler:

Humor er makt (Dagbladet, 11.11.2005)

Moralistisk om humor (Dagbladet, 21.10.2005)

Fra alvor til spøk (Studentavisa Under Dusken, 15.01.07)